

Секція 3
ПИТАННЯ КРИМІНОЛОГІЇ ТА КРИМІНАЛЬНО-
ВИКОНАВЧОГО ПРАВА У ФОРМУВАННІ
ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Колб С.О., начальник юридичного відділу
Луцької ОДПІ ГУ ДФС у Волинській
області

ВІКТИМОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ НЕЗАКОННОГО
ЗАВОЛОДІННЯ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ

Як свідчить практика боротьби із злочинністю, створення криміногенної ситуації, що сприяє вчиненню злочину, в тому числі пов'язаного з незаконним заволодінням транспортними засобами, нерідко залежить не лише від особи, яка його вчиняє, і зовнішніх умов, але й від поведінки потерпілого, зокрема, його аморальних, небезпечних або протиправних діянь. Саме тому для вивчення ролі конкретної життєвої ситуації вчинення злочину вкрай необхідним є вивчення віктимологічних аспектів у механізмі вчинення злочину. При цьому, як обґрунтовано довів А.П. Закалюк, у кожному випадку вчинення злочину і з'ясування його причинного комплексу необхідно встановити, через які саме вчинки потерпілого і в якому саме напрямі конкретна життєва ситуація впливала на злочинця, зокрема створювала сприятливі умови для його негативних вчинків [1, с. 313]. Як з цього приводу зауважив О.М. Джужа, не є перебільшенням те, що в низці цих відомостей дані про особу потерпілого мають значення не менше, ніж інформація про злочинців. Роль жертв у виникненні й розвитку ситуацій злочинів зазвичай дуже значна, тому необхідним є аналіз кримінально значимих ролей жертв і облік усіх віктимологічних обставин як вихідної бази для конкретних висновків і узагальнень [2, с. 36-37].

Виходячи з цього, науковці прийшли до висновку, що серед ряду питань механізму злочинного прояву, пов'язаних з поведінкою потерпілого, найбільше кримінологічне значення має з'ясування: а) якостей особистості потерпілого, що робили його більш уразливим для злочинця; б) міри залежності від цих якостей та процесу створення умов, сприятливих для

формування криміногенної орієнтації та мотивації; в) ознак та властивостей потерпілого, які сприяли опредмечуванню мотиву вчинення конкретного злочину в такий спосіб, що об'єктом злочинного посягання стає саме потерпілий; г) дій (вчинків) потерпілого, які об'єктивно або в уявленні особи, що має намір вчинити злочин, свідчили про активне сприяння потерпілого прийняти рішення про його вчинення та реалізацію цього рішення [1, с. 313].

Виходячи з цього, у кримінологічній віктимології виведена наступна структура особи потерпілого, до якої входять:

1. Соціально-демографічні якості (стать, вік, освіта, сімейний стан тощо).

2. Кримінально-правова характеристика (роль жертви в генезисі злочинної поведінки та у створенні криміногенної ситуації).

3. Соціально-рольова характеристика, що включає в себе сукупність видів діяльності особи в системі суспільних відносин як громадянина, сім'янина, члена трудового колективу тощо.

4. Морально-психологічна характеристика, що відображає ставлення особи до соціальних цінностей і соціальних функцій, які вона виконує. Вона виявляється у ставленні до держави, суспільства, громадського обов'язку, колективу, оточуючих людей, себе тощо. Сюди ж належать і кримінально-правова оцінка особи, тому що потерпілий зазвичай з'являється в процесі застосування кримінально-правових норм [2, с. 37-38]. При цьому, як вірно прийшов до висновку О.М. Джужа, успішна реалізація функцій кримінологічної віктимології (фундаментальної-теоретико-пізнавальної) (дослідження поведінки жертви та віктимності як особливого феномена), а також прикладної (розроблення та обґрунтування заходів віктимологічного запобігання) можлива за умови дотримання певних принципів, а саме:

а) принципу ідентифікації факторів - коли за кожним фактом віктимізації (здатності особи за наявності із об'єктивних або суб'єктивних індивідуальних ознак та факторів (конкретних віктимних) ситуацій стати жертвою злочину) необхідно побачити проблему - на підставі чого виникла віктимна ситуація і чому вона привела до шкідливих наслідків;

б) принципу визначального фактора - коли необхідно орієнтуватися на найближчу та найважливішу обставину (фактор), що формує зміст і напрям розвитку віктимної ситуації;

в) принцип індивідуального впливу - коли система віктимологічного запобігання (профілактики) повинна спрацювати на випередження, не обмежуючись наданням захисту чи допомоги у випадку настання шкідливих наслідків чи високої ймовірності їх настання;

г) принцип концентрації зусиль - коли віктимність розподіляється досить нерівномірно як у часі, так і в просторі, а також за суб'єктами;

г) принцип гарантії безпеки - коли правоохоронним органам, зокрема силовим структурам, варто змінювати функціональну модель воєнізованої організації на модель надання гарантій безпеки [2, с. 34-35].

Важливим у зв'язку з цим є й інший висновок, до якого прийшли науковці, що досліджують проблеми віктимології. Так, С.Б. Алімов довів, що особа та поведінка потерпілого є одним із найважливіших елементів, які входять до складу конкретної ситуації. Більш того, на переконання даного ученого, ситуація загалом, обставини, у яких перебуває потерпілий, можуть не тільки сприяти злочинній поведінці, провокувати його, а й активно перешкоджати вчиненню суспільно небезпечних дій [3, с. 13-14].

Як свідчить практика, до змісту конкретної ситуації (сукупності об'єктивних обставин, що впливають на поведінку суб'єкта безпосередньо перед вчиненням злочину і супроводжуються впродовж усього злочинного посягання до настання злочинного результату, полегшуючи або ускладнюючи цей процес [4, с. 10]) входять об'єктивні обставини: 1) предмети, процеси та стосунки, що складаються між злочинцем та оточенням; 2) стосунки, що характеризують потерпілого, його взаємодію з оточуючими, сімейно-побутовим та виробничим середовищем; його моральну репутацію, психологічні особливості та стан (вік, стать, стан сп'яніння), а також поведінку у формі дії або бездіяльності [2, с. 104].

Саме зазначені теоретичні підходи й були використані у даній розробці як методологічне підґрунтя при розкритті питань, пов'язаних з віктимологічними аспектами незаконного заволодіння транспортними засобами в Україні.

Список використаних джерел

1. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3-х кн. / А. П. Закалюк. - К. : Видавничий Дім Ін Юре, 2007. - Кн. 1 : Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. - 424 с.
2. Кримінологічна віктимологія : навч. посіб. / С. М. Моїсєєв, О. М. Джужа, В. В. Василевич та ін. ; за заг. ред. О. М. Джужі. - Київ : Атіка, 2006. - 352 с.
3. Алимов С.Б., Антонов-Романовский Г.В., Резник Г.И. Насильственная преступность в сферах быта и досуга (проблемы криминологической типологии) // Вопросы борьбы с преступностью. - М., 1980. - Вып. 3. - С. 12-22.
4. Алимов С.Б. Ситуация совершения преступления и криминологическое значение: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.0. 08. - М.: Академия МВД СССР, 1971. - 21 с.

Джужа А.О., заступник начальника
відділу Генеральної прокуратури України,
кандидат юридичних наук

ВІКТИМІЗАЦІЯ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Наукова громадськість останнім часом все інтенсивніше досліджує питання так званої колективної віктимізації, тобто процесу перетворення на жертву злочинних посягань не тільки конкретної особи, а й представників окремих соціальних груп чи верств населення, зокрема, за належністю до расової групи, національності, професії, ставлення до релігії тощо [1-2].

Деякі віктимологічні дослідження стосуються і проблем, пов'язаних із жертвами тероризму, геноциду та інших міжнародних кримінальних злочинів [3, с. 74].

Складний перехід від ролі потенційної жертви до реальної, від латентної до явної, від другорядної до центральної, від епізодичної до стійкої, тощо. При цьому фактор жертва нерідко сам віктимогенний і криміногенний одночасно.

Поєднання злочинця і жертви в одній і тій же особі - явище, яке реально відображає деякі сторони протиріч кримінальної дійсності і враховується у змісті правових норм.